

آینده پژوهی حقوق شهروندی در ایران

خدیجه دریک

کارشناس ارشد حقوق خصوصی

چکیده

شهروندی به عنوان یک پایگاه و نقش اجتماعی مدرن فراگیر، مجموعه‌ای به هم پیوسته از حقوق و وظایف برابر همگانی ناظر بر احساس تعلق اجتماعی به جامعه و مؤثر در مشارکت همگانی فارغ از تعلقات نژادی، قومی، طبقاتی، فرهنگی و مذهبی است. هدف از این پژوهش، واکاوی عوامل مؤثر بر تحقق حقوق شهروندی با رویکرد آینده پژوهی است. روش آن از لحاظ هدف کاربری و از لحاظ روش توصیفی تحلیلی با رویکرد آینده پژوهی می‌باشد. نتایج گویایی آن است که درجه پرشدگی متغیرها ۹۴ درصد و میزان اثرگذاری و اثرپذیری آن ۸۸ درصد می‌باشد و همچنین نتایج نشان می‌دهد که تحقق حقوق شهروندی در وضعیت نامناسبی واقع شده و تحقق آن ناپایدار است.

واژه‌های کلیدی: حقوق، حقوق شهروندی، آینده پژوهی، میک مک

مقدمه

مفهوم شهروندی، به‌عنوان مفهومی جدید در ادبیات اجتماعی، سیاسی جهان امروز تبلور پیدا کرده است. با تأسی به این مفهوم، شهروندان انتظار دارند که به بسیاری از حقوقی که در گذشته عموماً نادیده گرفته می‌شد، دست یابند.

شهروندی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی مدرن از مؤلفه‌های محوری نظام‌های امروزی و شاخصی کلیدی برای نشان دادن تحقق دموکراسی در یک جامعه مدرن است. شهروندی تنها یک موقعیت نیست که شخص در آن، مجموعه‌ای از حقوق و وظایف داشته باشد؛ بلکه احساس برخورداری از حقوق شهروندی جنبه مهمی از شهروندی است که در تحقق شهروندی، تحکیم و تقویت بنیان‌های اجتماعی هر جامعه نقش بسزایی دارد (سام آرام و برزگر، ۱۳۹۵).

از آنجا که واژه شهروندی در خدمت دو ایده موقعیت و احساس است، آنچه اهمیت درخور توجهی دارد احساس شهروند بودن احساس برخورداری از حقوق شهروندی است. به راستی نمی‌توان جامعه‌ای را تصور کرد که افراد در آن صرف امتحان شهروندی و آشنا بودن با حقوق و وظایف شهروندی به درجه شهروندی نایل شده باشند (نبوی و دیگران، ۱۳۸۸: ۹).

به عبارت دیگر تنها آشنایی و آگاهی صرف از حقوق و مزایای شهروندی باعث شکل‌گیری موقعیت شهروندی نمی‌شود بلکه تا زمانی که فرد احساس نکند از حقوق و مزایای شهروندی برخوردار است نمی‌تواند خود را شهروند تلقی کند.

پدیده شهروندی کامل در نهایت منجر به مشارکت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و احساس تعلق اجتماعی بیشتر به جامعه برمی‌گردد. اما نکته مهم آن است که شهروندان افزون بر برخورداری از فرصت‌ها و مسؤولیت‌ها باید از دانش و منابعی که آنها را قادر به مشارکت می‌کند نیز بهره‌مند گردند. جامعه و متصدیان امور، وظیفه تأمین این نیاز را به عهده دارند. به عبارت دیگر، شهروندی کامل در ترکیب ابعاد مختلفی از آگاهی و رفتار تحقق می‌یابد (قائدی، ۱۳۸۵: ۱۹۳).

از جمله تحقیقات دانشگاهی که ارتباط موضوعی با عنوان تحقیق دارند به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

سروی مقدم (۱۳۸۳) مقاله‌ای با عنوان مروری بر تفاوت تابعیت، شهروندی و دیگر واژگان مشابه در حقوق ایران، بریتانیا، آمریکا و فرانسه به رشته تحریر درآورده است.

خلاصه نتایج حاصل از این بررسی این است که در حقوق ایران، اصطلاحاتی مشابه (تبعه و تابعیت) کاربرد دارند که صرفاً با همان مفهوم تابعیت، کلیه اتباع ایران را به طور مساوی شامل می‌شوند، در حالی که در حقوق بریتانیا طبق قانون تابعیت، کلیه اتباع ایران را به طور مساوی شامل می‌شوند در حالی که در حقوق بریتانیا طبق قانون تابعیت ۱۹۸۱، اتباع و شهروندان در داخل و خارج آن کشور به سه طبقه تقسیم بندی شده‌اند. در حقوق ایالات متحده اتباع و شهروندان به دو طبقه شهروندان ایالت متحده و اتباع ایالات متحده طبقه بندی شده‌اند، که مسؤولیت طبقه اخیر نسبت به طبقه اول از حیث کمیت و نیز حقوق اجتماعی به هیچ وجه قابل مقایسه نیستند و بالاخره در حقوق فرانسه، چهار اصطلاح مشابه ولی با مصادیق و حقوق اجتماعی متفاوت وجود دارد.

علیدوستی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان: پلیس و آموزش حقوق شهروندی به بیان این موضوع پرداخته‌اند؛ برقراری امنیت از مهمترین وظائف پلیس و در راستای تکلیف دولت در قبال شهروندان مبنی بر تأمین حقوق شهروندی است و کارآمدی پلیس زمانی محقق می‌شود که این هدف تحقق یابد.

احمدی طباطبایی (۱۳۸۸) در بررسی حقوق شهروندی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ضمن نگاهی تاریخی به روند تحول و تطور حقوق شهروندی در جوامع بشری بر مبنای آموزه‌های دینی و سیاسی سیر تحول این مفهوم را در مباحث حقوقی و سیاسی جدید تبیین کرد.

حاج زاده و همکاران (۱۳۹۲) در بررسی سنجش میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی در استان خراسان شمالی با تعیین نمونه آماری نتیجه گرفتند که میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی متوسط است و بیشتر شهروندان پایگاه اجتماعی پایینی دارند.

منوچهری و جعفری (۱۳۹۳) تاثیر جهانی شدن بر حقوق شهروندی در ایران را مورد مطالعه قرار دادند، نتایج تحقیق آنها نشان داد، در ایران در هیچ یک از سه نوع حقوق شهروندی (حقوق سیاسی، حقوق مشارکتی و حقوق اجتماعی) نشانه ای که دلالت بر تاثیر پذیری از جهانی شدن باشد، مشاهده نشده است و در زمان ها و موارد مختلف نسبت حقوق شهروندی با جهانی شدن گوناگون بوده است.

پورعزت و همکاران مقاله ای با عنوان، الگوی منطقی منشور حقوق شهروندی بر پایه بررسی تطبیقی اسناد موجود تدوین نموده اند، نتایج تحقیق نشان داد، همه قوانین و مقررات شهری باید مبتنی بر مجموعه ای از اصول منطقی بوده و مسئولان خدمات شهری باید کلیه موانع و مشکلاتی را که موجب نقض این اصول می شوند برطرف نمایند، بر این اساس، مبانی تدوین منشور حقوق شهروندی بر اساس یک نظام منطقی فراهم می آید.

شهریاری (۱۳۹۶) ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی را مطرح کردند، و معتقدند آنچه حقوق شهروندی در ایران را با مشکلات متعدد روبه رو کرده، نبود قانون نیست که حالا اسنادی مانند منشور یا حتی قوانین جدید چاره گشا باشند. مسئله اساسی این است که دستگاههای مختلف به حقوق شهروندی بی اعتنایی می کنند و در پاره ای از موارد نیز این حقوق به شکل های مختلف نقض می شوند.

متقی و قره بیگی (۱۳۹۷) به بررسی نقش حقوق شهروندی در توسعه ی سیاسی نهادهای شهری با تاکید بر شهرداری تهران پرداخته اند، نتایج این پژوهش، نشانگر آن است که میزان رضایت شهروندان از حقوق شهروندی بر اساس شاخصهای پژوهش، افت محسوسی داشته است و در مجموع، شاخص قانون گرایی نسبت به سه شاخص دیگر در وضعیت خوشایندتری قرار دارد. یوسفی و همکاران (۱۳۹۷) مقاله ای با عنوان: حقوق شهروندی و راه های آموزش و تقویت تدوین نمودند، و نتایج تحقیق آنها نشان داد، مدرسه از مهمترین مکان هایی است که به واسطه آن و با یک برنامه ریزی درست و حساب شده می توان مسائل مهم اجتماعی و فرهنگی را به دانش آموزان آموزش داد. اهمیت آن به حدی است که از آن به خانواده دوم یاد کرده اند. در این مقاله سعی بر این شده است که مفاهیمی از شهروند، شهروندی، حقوق شهروندی، و توضیحات تکمیلی نظیر ضرورت و چگونگی آموزش آنها از طریق نظام آموزشی بیان می شود در این مقاله بیشتر بر نظام آموزشی و مدرسه تاکید شده است؛ چرا که یکی از وظایف مهم مدارس انتقال دانش، مفاهیم و مهارتهای مورد نظر به دانش آموزان می باشد.

سنگانه، رحمان و همکاران (۱۳۹۸)، موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی در استان اصفهان را بررسی نموده اند، براساس یافته های توصیفی پژوهش آنها درخصوص اجرای حقوق شهروندی نگرش مثبت قضا داسرا بیشتر از همه و ضابطان کمتر از همه است. نگرش قضات داسرا نسبت به موانع اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر اجرای حقوق شهروندی کمتر از میانگین ضابطان در همان متغیر است و در زمینه یافته های استنباطی میان نگرش به اجرای حقوق شهروندی با میزان آشنایی با قوانین حقوق شهروندی و آیین دادرسی کیفری و سِمَت ضابطان و همچنین، سن قضا داسرا رابطه وجود دارد. مطابق یافته های تحلیلی از نظر ضابطان با افزایش موانع اجتماعی و فرهنگی میزان اجرای حقوق شهروندی کاهش می یابد؛ بنابراین، به باور آنان وجود موانع اجتماعی و فرهنگی در اجرای حقوق شهروندی به صورت منفی تاثیر دارد. این موانع، در نگرش قضا داسرا و دادگاه برای اجرای حقوق شهروندی معنادار نیست.

طالب زاده (۱۴۰۰) مقاله ای با عنوان: دیالکتیک عدالت و نظم عمومی و سنتز حقوق شهروندی تدوین نمودند. کرمی (۱۴۰۰) به تبیین جایگاه حقوق شهروندی در مدل‌های طراحی معماری مبتنی بر منابع اسلامی پرداخته است.

-روش تحقیق

روش پژوهش با توجه به موضوع و اهداف آن، بر اساس روش های جدید آینده پژوهی می باشد. به منظور گردآوری اطلاعات برای اطلاعات مورد نیاز از روش کتابخانه ای و میدانی بهره گرفته شده است. در این پژوهش از ۵ متخصص بهره گرفته شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات با رویکرد آینده پژوهی از نرم افزار میک مک استفاده گردید.

-یافته های پژوهش

بعد از شناسایی کلیه متغیرها با استفاده از نظرات خبرگان جامعه ۲۱ متغیر به وسیله میک مک مورد ارزیابی قرار گرفت. از اینرو با توجه به جدول شماره ....، ابعاد ماتریس اولیه متغیرها، 21×21 می باشد با توجه به تحلیل اثرات متقاطع، شاخص پرشدگی به دست آمده برای متغیرها با ۲ بار چرخش داده های عددی ۸۸ درصد بوده و این عدد نشان دهنده تاثیرگذاری زیاد متغیرها بر یکدیگر می باشد. در همین راستا، بر اساس جدول تعداد صفر ۲۳ رابطه بدون اثرگذار و اثرپذیر بوده است. ۱۳۸ رابطه دارای ارزش عددی ۱ بوده و نشان دهنده اثرگذاری ضعیف متغیرها بر روی یکدیگر می باشند. رابطه ۱۹۹ نیز نشان دهنده ارزش عددی ۲ و رابطه ۸۱ بیانگر میزان اثرگذاری آنها بر روی یکدیگر می باشند.

جدول ۱: تحلیل اولیه داده های ماتریس و تأثیرات متقاطع

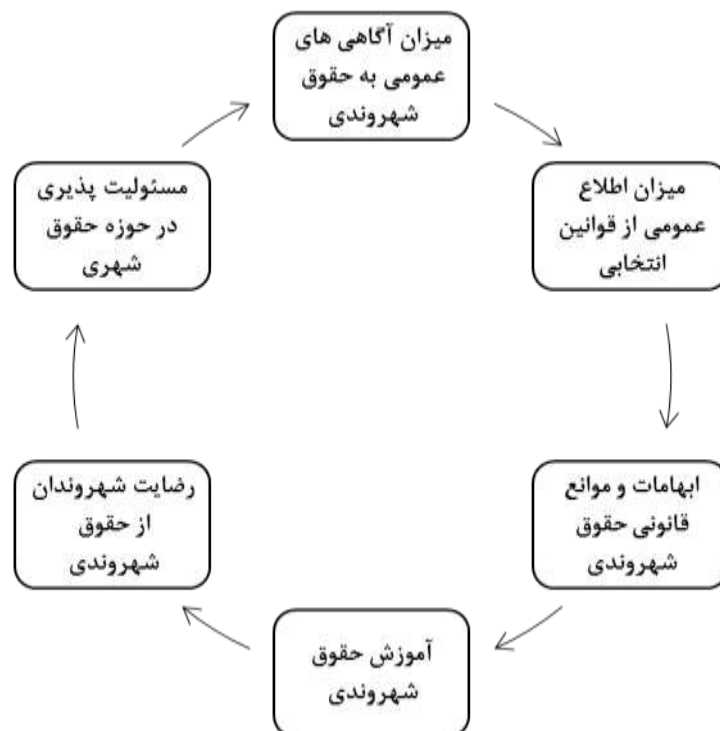
ارزش عددی	ابعاد ماتریس
21	تعداد ماتریس
23	تعداد صفر
138	تعداد یک
199	تعداد دو
81	تعداد سه
418	مجموع
94.78458%	درجه پرشدگی
88 %	میزان اثرگذاری
88 %	میزان اثرپذیری

بر اساس نتایج حاصل از نرم افزار میک مک بر پایه تحلیل اثرات متقاطع، پنج گونه از متغیرها در صفحه پراکندگی نرم افزار میک مک که به صورت نواحی پنج گانه تقسیم بندی شده است، پراکنده و توزیع شده اند.

-متغیرهای تأثیرگذار یا تعیین کننده: این نوع متغیرها نشان دهنده توان تأثیرگذاری آنها بر کل سیستم است. در محل شمال غربی صفحه پراکندگی متغیرهای قرار دارند و از جمله آنها می توان به احساس برخورداری از حقوق شهروندی؛ تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی؛ تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی؛ بهبود کیفیت خدمات عمومی و در نهایت میزان

آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی اشاره کرد. متغیرهای دو وجهی: این متغیرها دارای دو ویژگی مشترک اثرگذاری زیاد و همچنین اثرپذیری زیاد می باشند و هر عملی بر روی آنها، در متغیرهای دیگر تغییر ایجاد خواهد کرد. از جمله این متغیرها می توان به وظایف دولت؛ پدیده جهانی شدن و حقوق شهروندی؛ موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی و جایگاه زنان در تحقق حقوق شهروندی اشاره کرد. بنابراین این متغیرها هم بر عوامل دیگر تأثیر زیادی میگذارند و هم از آنها بسیار تأثیر میپذیرند.

متغیرهای تنظیمی یا متعادل کننده: این متغیرها بیشترین و مهمترین نقش را در تنظیم روابط بین دیگر متغیرها برای بهبود حقوق شهروندی بر عهده دارند. این متغیرها عبارتند از: مشارکت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی؛ نقش رسانه ها در تحقق حقوق شهروندی؛ الگوهای جهانی حقوق شهروندی؛ وظایف شهروندی و تحقق دموکراسی متغیرهای مستقل: این متغیرها دارای شدت اثرگذاری و اثرپذیری کمی می باشند و عبارتند از:

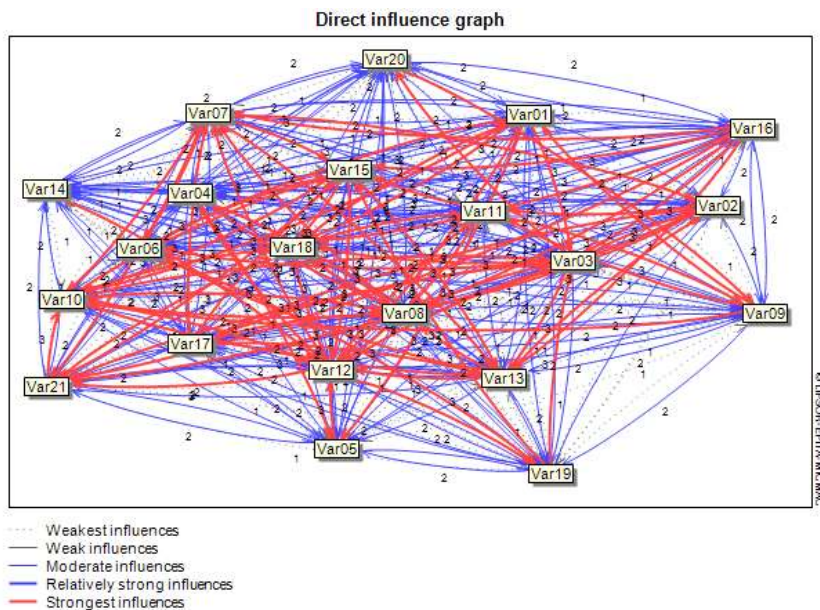
شکل: Error! No text of specified style in document. متغیرهای مستقل

متغیرهای نتیجه سیستم: این متغیرها از وضعیت اثرپذیری بسیار زیاد و اثرگذاری بسیار کم در حقوق شهروندی دارند. بنابراین با اساس خروجی نرم افزار هیچ تغییری در این بازه واقع نشده است. به منظور شناخت عوامل کلیدی و چگونگی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر یکدیگر با استفاده از نرم افزار میک مک مورد ارزیابی قرار گفت و نتایج آن در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲: تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر همدیگر

اثرات غیرمستقیم		اثرات مستقیم		متغیرها	ردیف
میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری	میزان تأثیرگذاری		
49455	53645	36	39	تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی	Var01
51579	48928	37	35	وظایف شهروندی	Var02
60748	53170	44	39	وظایف دولت	Var03
55331	49668	40	36	مشارکت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی	Var04
50232	44778	36	32	آموزش حقوق شهروندی	Var05
44955	51036	32	37	میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی	Var06
47261	56791	34	41	بهبود کیفیت خدمات عمومی	Var07
59183	54605	43	39	پدیده جهانی شدن و حقوق شهروندی	Var08
46646	46177	34	33	ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی	Var09
56429	54044	41	39	موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی	Var10
48873	49738	35	36	نقش دستگاه های اجرایی در حقوق شهروندی	Var11
59146	58896	43	43	تحقق دموکراسی	Var12
54051	52885	39	38	جایگاه زنان در تحقق حقوق شهروندی	Var13
44198	46041	32	33	میزان اطلاع عمومی از قوانین انتخابی	Var14
50373	55505	37	40	احساس بر خورداری از حقوق شهروندی	Var15
47442	59342	34	43	تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی	Var16
49890	53919	36	39	مردم سالاری شهری	Var17
56027	51235	40	37	نقش رسانه ها در تحقق حقوق شهروندی	Var18
47385	44875	34	32	مسئولیت پذیری در حوزه حقوق شهری	Var19
47523	43062	34	31	رضایت شهروندان از حقوق شهروندی	Var20
52897	51284	38	37	الگوهای جهانی حقوق شهروندی	Var21
779	779	779	779		

در شکل (۲)، روابط بین متغیرها به صورت مستقیم نشان داده شده است.

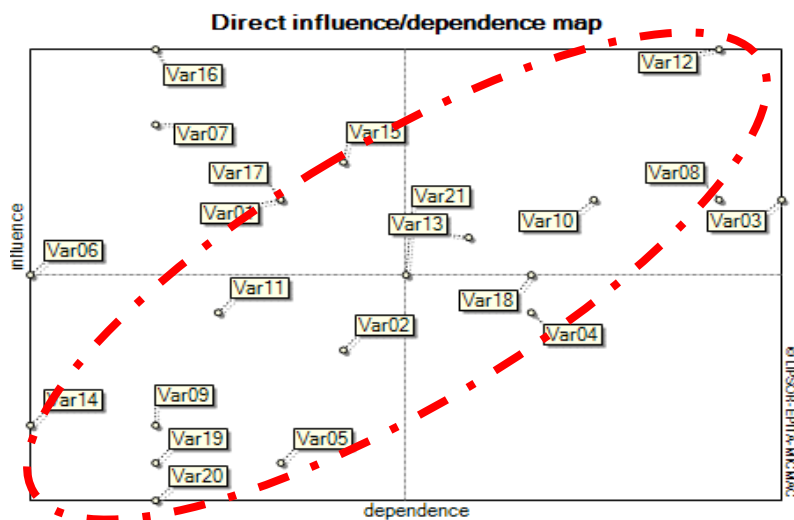

شکل ۲: روابط مستقیم بین متغیرها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

پایداری و ناپایداری سیستم

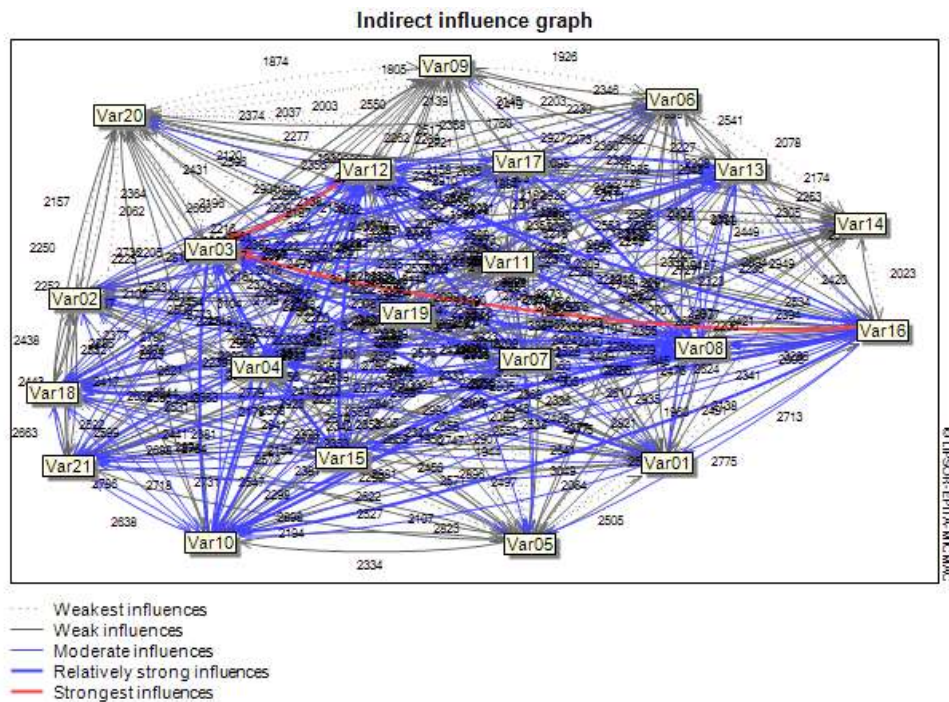
شیوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، حاکی از میزان پایداری و یا ناپایداری سیستم است. در سیستم‌های پایدار متغیرها به صورت L انگلیسی هستند و متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند. در حالیکه در سیستم‌های ناپایدار متغیرها در حول محور قطری صفحه پراکندگی متغیرها، پراکنده هستند و متغیرها در بیشتر مواقع بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌نماید. بنابراین نتایج نشان می‌دهد که وضعیت تحقق حقوق شهروندان در وضعیت ناپایدار واقع شده است (شکل ۳).

شکل ۳: پایداری و ناپایداری سیستم

تحلیل تأثیرات غیرمستقیم متغیرها در همدیگر

در این روش هر کدام از روابط متغیرها توسط نرم افزار به توان‌های ۲، ۳، ۴، ۵ و ... رسانده و بر این اساس اثرات غیرمستقیم متغیرها سنجیده می‌شود. آنچه از مقایسه نتایج تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم به دست آمده این است که صرفاً چند شاخص محدود، اثرات غیرمستقیم فراوانی بر سیستم دارند و رده‌بندی عوامل کلیدی را تحت تأثیر قرار داده‌اند.

شکل ۴: روابط غیرمستقیم بین متغیرها

نتایج بر اساس جدول ۵ نشان می‌دهد که مهمترین متغیرهای که به صورت مستقیم تأثیرگذار هستند می‌توان به دموکراسی تحقق، تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی و بهبود کیفیت خدمات عمومی اشاره کرد. بنابراین پراکنش متغیرها در ماتریس‌ها بر اساس میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در صفحه تأثیرگذاری تغییر چندانی صورت نگرفته و جابجایی آنها به صورت بسیار کم می‌باشد. بر اساس نتایج، رتبه‌های اول تا سوم و غیره چه از لحاظ اثرگذاری مستقیم و غیر مستقیم و چه از لحاظ اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم تفاوت چندانی باهم ندارند.

جدول ۳: رتبه اثرات مستقیم متغیرها بر همدیگر به تفکیک تأثیر پذیری و تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

رتبه نهایی	متغیرها	تأثیرگذاری مستقیم	متغیرها	تأثیر پذیری مستقیم	متغیرها	تأثیرگذاری غیرمستقیم	متغیرها	تأثیر پذیری غیرمستقیم
1	تحقق دموکراسی	551	وظایف دولت	564	تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی	562	وظایف دولت	549
2	تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی	551	پدیده جهانی شدن و حقوق شهروندی	551	تحقق دموکراسی	548	پدیده جهانی شدن و حقوق شهروندی	545
3	بهبود کیفیت خدمات عمومی	526	تحقق دموکراسی	551	بهبود کیفیت خدمات عمومی	547	تحقق دموکراسی	526
4	احساس برخورداری از حقوق شهروندی	513	موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی	526	احساس برخورداری از حقوق شهروندی	522	موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی	514
5	تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی	500	مشارکت سیاسی، و اجتماعی فرهنگی	513	پدیده جهانی شدن و حقوق شهروندی	518	نقش رسانه ها در تحقق حقوق شهروندی	505
6	وظایف دولت	500	نقش رسانه ها	513	موانع اجتماعی	512	مشارکت سیاسی،	500

رتبه نهایی	متغیرها	تأثیرگذاری مستقیم	متغیرها	تأثیرپذیری مستقیم	متغیرها	تأثیرگذاری غیرمستقیم	متغیرها	تأثیرپذیری غیرمستقیم
			فرهنگی اجرای حقوق شهروندی		و اجتماعی فرهنگی			
7	پدیده جهانی شدن و حقوق شهروندی	500	مردم سالاری شهری	499	جایگاه زنان در تحقق حقوق شهروندی	500	در تحقق حقوق شهروندی	
8	موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی	500	تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی	496	الگوهای جهانی حقوق شهروندی	487	الگوهای جهانی حقوق شهروندی	489
9	مردم سالاری شهری	500	وظایف دولت	492	وظایف شهروندی	474	وظایف شهروندی	477
10	جایگاه زنان در تحقق حقوق شهروندی	487	جایگاه زنان در تحقق حقوق شهروندی	489	احساس برخورداری از حقوق شهروندی	474	احساس برخورداری از حقوق شهروندی	466
11	میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی	474	الگوهای جهانی حقوق شهروندی	475	آموزش حقوق شهروندی	462	تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی	465
12	نقش	474	نقش	474	مردم	462	آموزش	462

رتبه نهایی	متغیرها	تاثیرگذاری مستقیم	متغیرها	تاثیرپذیری مستقیم	متغیرها	تاثیرگذاری غیرمستقیم	متغیرها	تاثیرپذیری غیرمستقیم
	رسانه ها در تحقق حقوق شهروندی		رسانه ها در تحقق حقوق شهروندی		حقوق شهروندی		سالاری شهری	
13	الگوهای جهانی حقوق شهروندی	474	میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی	462	مردم سالاری شهری		تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی	458
14	مشارکت سیاسی، و اجتماعی فرهنگی	462	نقش دستگاه های اجرائی در حقوق شهروندی	449	نقش دستگاه های اجرائی در حقوق شهروندی		نقش دستگاه های اجرائی در حقوق شهروندی	452
15	نقش دستگاه های اجرائی در حقوق شهروندی	462	مشارکت سیاسی، و اجتماعی فرهنگی	436	بهبود کیفیت خدمات عمومی		رضایت شهروندان از حقوق شهروندی	440
16	وظایف شهروندی	449	وظایف شهروندی	436	ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی		تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی	439
17	ابهامات و موانع	423	ابهامات و موانع	436	تحقق عدالت		مسئولیت پذیری در	438

رتبه نهایی	متغیرها	تاثیرگذاری مستقیم	متغیرها	تاثیرپذیری مستقیم	متغیرها	تاثیرگذاری غیرمستقیم	متغیرها	تاثیرپذیری غیرمستقیم
	قانونی حقوق شهروندی		قانونی حقوق شهروندی		اجتماعی در راستای حقوق شهروندی		حوزه حقوق شهری	
18	میزان اطلاع از عمومی قوانین انتخابی	423	میزان اطلاع از عمومی قوانین انتخابی	426	مسئولیت پذیری در حوزه حقوق شهری	436	بهبود کیفیت خدمات عمومی	437
19	آموزش حقوق شهروندی	410	مسئولیت پذیری در حوزه حقوق شهری	415	رضایت شهروندان از حقوق شهروندی	436	ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی	432
20	مسئولیت پذیری در حوزه حقوق شهری	410	آموزش حقوق شهروندی	414	میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی	410	میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی	416
21	رضایت شهروندان از حقوق شهروندی	397	رضایت شهروندان از حقوق شهروندی	398	میزان اطلاع از عمومی قوانین انتخابی	410	میزان اطلاع از عمومی قوانین انتخابی	409

-نتیجه گیری

شهروندی از مهمترین عرصه های سیاسی-اجتماعی است که در طول تاریخ به اشکال گوناگون رواج داشته است براساس موقعیت شهروندی، افراد دارای حقوق برابر هستند که این حقوق با مجموعه ای از تعهدات در قبال دولت و جامعه متوازن می شود. مفهوم شهروندی به عنوان منزلتی اجتماعی در نگرش به جامعه مدنی تلقی می شود که به موجب آن شرایط برخورداری

فرد را از حقوق و قدرت فراهم می کند؛ از طرفی انسان برای توسعه خود و جامعه اش به آرامش و امنیت در همه زمینه ها از جمله امنیت اجتماعی نیاز دارد حقوق شهروندی، بر اصولی همچون کرامت انسانی، صیانت از حقوق و آزادیهای غیرقابل سلب، حاکمیت مردم، برخورداری همه مردم از حقوق انسانی مساوی، منع تبعیض و حمایت یکسان قانون از همه افراد ملت مبتنی است. در این راستا پژوهش مذکور اقدام به تحقق حقوق شهروندی با رویکرد آینده پژوهی با روش تحلیلی با رویکرد اکتشافی پرداخته است و نتایج گویایی آن است که تعداد صفر ۲۳ رابطه دارای رابطه بدون اثرگذار و اثرپذیر بوده است. ۱۳۸ رابطه دارای ارزش عددی ۱ بوده و نشان دهنده اثرگذاری ضعیف متغیرها بر روی یکدیگر می باشند. ۱۹۹ رابطه نیز نشان دهنده ارزش عددی ۲ و بیانگر اثرگذاری متوسط و در نهایت رابطه ۸۱ بیانگر ارزش عددی سه و بالا بودن میزان اثرگذاری آنها است. همچنین بر اساس نتایج ناپایداری بر تحقق حقوق شهروندی حاکم است و برای تحقق آن مشکلات زیادی وجود دارد. از لحاظ تحلیل ساختاری متغیرهای دموکراسی تحقق، تحقق عدالت اجتماعی در راستای حقوق شهروندی و بهبود کیفیت خدمات عمومی اشاره کرد که پراکنش این متغیرها در ماتریس ها بر اساس میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در صفحه تاثیرگذاری تغییر چندانی صورت نگرفته و جابجایی آنها به صورت بسیار کم می باشد. بر اساس نتایج، رتبه های اول تا سوم و غیره چه از لحاظ اثرگذاری مستقیم و غیر مستقیم و چه از لحاظ اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم تفاوت چندانی باهم ندارند. آموزش شهروندی عامل مهمی در نهادینه شدن حقوق شهروندی است. آموزش شهروندی منجر به تحکیم و تقویت نظام ارزشی مهارتهای شهروندی در جهت استحکام دموکراسی و مشارکت پایدار شهروندان می گردد. این مولفه ضامن بق و تداوم حیات اجتماعی و میزان توسعه همه جانبه جوامع صنعتی و رو به پیشرفت است. چنین تربیتی از هموان آغواز طفولیت نوعی اعتماد به نفس و رفتارهای مسئولانه را از نظر اجتماعی و اخلاقی به وجود می آورد؛ نقش دیگر این مولفه ازایه اطلاعات و آگاهی در مورد مسایل عمومی جامعه در ابعاد محلی-ملی و جهانی است.

منابع

۱. احمدی طباطبایی، محمدرضا (۱۳۸۸)، حقوق شهروندی با تاکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت انقلاب، سال سوم، شماره ۸.
۲. پورعزت، علی اصغر، باغستانی برزکی، حوریه و مصطفی نجاتی آجی بیشه، الگوی منطقی منشور حقوق شهروندی بر پایه بررسی تطبیقی اسناد موجود، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۶.
۳. حاج زاده، مصطفی و اعظم منصوری (۱۳۹۲)، سنجش میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی در استان خراسان شمالی، مجله جامعه شناسی مطالعات جوانان، سال ۴، شماره ۱۲.
۴. سام آرام، عزت اله و فاطمه برزگر (۱۳۹۵)، بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، در بین جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر سیرجان، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۷.
۵. سروی مقدم، مصطفی (۱۳۸۳)، مروری بر تفاوت تابعیت، شهروندی و دیگر واژگان مشابه در حقوق ایران، بریتانیا، آمریکا و فرانسه، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۸ شماره ۳.
۶. سنگانه، رحمان و همکاران (۱۳۹۸)، بررسی موانع اجتماعی فرهنگی اجرای حقوق شهروندی در استان اصفهان، پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، سال هشتم، شماره پیاپی ۲۴، شماره اول.
۷. شهریاری، اکبر (۱۳۹۶)، ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی، فصلنامه علمی- حقوقی قانون یار، دوره چهارم.
۸. طالب زاده، حمید (۱۴۰۰)، دیالکتیک عدالت و نظم عمومی و سنتز حقوق شهروندی، پژوهش های اخلاقی زمستان ۱۴۰۰ - شماره ۴۶ علمی-پژوهشی (وزارت علوم) / ISIC ۱۴ صفحه - از ۱۹۳ تا ۲۰۶).

۹. علیدوستی، ناصر (۱۳۸۸)، پلیس و آموزش حقوق شهروندی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال دوازدهم، شماره دوم، شماره مسلسل ۴۴.
۱۰. قائدی، یحیی، (۱۳۸۵)، تربیت شهروند آینده، فصلنامه نوآوریهای آموزشی، سال پنجم، شماره ۱۷.
۱۱. کرمی، مصطفی (۱۴۰۰)، تبیین جایگاه حقوق شهروندی در مدل‌های طراحی معماری مبتنی بر منابع اسلامی، معماری شناسی شماره ۲۰ (۱۲ صفحه - از ۹۱ تا ۱۰۲)
۱۲. کریمی، عباس و غلامرضا کامیار (۱۳۹۶)، محیط زیست شهری در پرتو حقوق شهروندی، فصلنامه حقوق پزشکی، سال یازدهم، شماره چهارم.
۱۳. متقی، افشین و مصیب قره بیگی (۱۳۹۷)، نقش حقوق شهروندی در توسعه سیاسی نهادهای شهری، مورد پژوهی شهرداری تهران، فصلنامه علمی پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال شانزدهم، شماره ۵۸.
۱۴. منوچهری، عباس و فیروز جعفری (۱۳۹۳)، تاثیر جهانی شدن بر حقوق شهروندی در ایران، دو فصلنامه علمی-پژوهشی سیاست نظری، شماره شانزدهم.
۱۵. نبوی، سیدعبدالحسین؛ فرهنگ ارشاد؛ و سیدحسام الدین فاضلی (۱۳۸۸)، عوامل مؤثر بر احساس شهروندی در میان دانشجویان شهید چمران اهواز، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، (۱۱)،
۱۶. یوسفی کنگرلویی، صابر و افسری، شاهین و یزدانی، سعیده، ۱۳۹۷، حقوق شهروندی و راه های آموزش و تقویت، کنفرانس ملی ایده های نوین در مدیریت شهری با تاکید بر رویکرد درآمد پایدار، کاشمر،